

דף שבועי

בס"ד

פרשת יתרו, תשפ"ג, מספר 1507

“זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ”: נר שבת בימינו

אהרן ארנד

החשמל לעומת זאת אינו יוצר תחושה ייחודית כלשהי. כך למשל התבטא הרב דוד שלוש⁴:

נוהגים אנו להוסיף נר שעה או שמן מחוץ לחשמל, כדי להשרות אוירה מיוחדת בתוספת אורה בנר שאין משתמשים בו בכל ימות השבוע.

תחושה דומה במקצת של אווירה מצויה, להבדיל, במסעדות שבהן נרות מצויים על השולחנות, כדי ליצור אווירה מיוחדת לבאי המקום.

ב. ביטוי לשביתה ממלאכה

התורה אוסרת עשיית מלאכה בשבת, אך המלאכה היחידה האסורה שנזכרת במפורש היא הבערה, כנאמר: “לֹא תִבְעֶרְוּ אֵשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת” (שם' לה:ג). הרב יעקב מדין הציע שאפשר שדווקא הבערה נזכרת, משום שהיא מבטאת יותר מכול את המלאכות האסורות בשבת, מכיוון שיש בה יצירת 'יש מאין': אדם מוליד אש מדבר שלא היה בו אש קודם. ובעת הדלקת נר בערב שבת האדם עושה פעולה המבטאת את סיום עשיית המלאכות והמעבר מחול

חכמינו קבעו שיש להדליק נר לפני כניסת השבת כדי שהבית יהיה מואר בליל שבת. במקורות הקדומים מצויים מספר טעמים לדין זה: כבוד שבת, עונג שבת ושלוש בית¹. בעקבות המצאת החשמל עלתה השאלה אם ניתן לצאת ידי חובה בהדלקת החשמל במקום הדלקת הנר, ודעות שונות בדבר². המנהג הרווח כיום הוא להמשיך במסורת הדורות שעברו בהדלקת נרות שבת אף שהבית מואר באור החשמל. להלן נציג טעמים אחדים להדלקת נרות שבת כשהבית מלא באור החשמל, מעבר לתועלת הקיימת במקרה של הפסקת חשמל³.

א. כניסת קדושה וחגיגות

הנימוק השכיח ביותר מתמקד באווירה המיוחדת הנוצרת מנוכחותם של הנרות הדולקים. כך, יש מבארים שמעת שהנרות דולקים ומאירים עם כניסת השבת, מעבר לתאורת החשמל הקיימת, האדם חש שנכנסות עימה קדושה ורוחניות. הנרות גם משרים אווירה של רוגע ושלווה, שמחה וחגיגות. יש בהדלקת נרות לשבת ובפמוטים נאים משום כבוד השבת. אור

4 ר"ד שלוש, שו"ת חמדה גנוזה, א, ירושלים תשל"ו, עמ' צה. ראו גם ר"מ פינשטיין, דברות משה: שבת, ניו יורק תשל"א, עמ' תפג; ר"י דרזי, שבות יצחק, ח, ירושלים תשס"ב, עמ' מב-מה; ר"י קרסיק, השבת בקבלה ובחסידות, א, כפר חב"ד תשס"ה, עמ' 269, 287; ר"ר הכהן, שו"ת בדי הארון, או"ח, עתניאל תשע"ד, עמ' 89-92; ר"י אריאל בתוך מ' שפירא, אגרות מלכי רבנו, סקרנטון תשע"ט, עמ' מ; מדע תורתך, עמ' קצו-קצז.

* אהרן ארנד, המחלקה לתלמוד, אוניברסיטת בר-אילן.
1 ראו י"ד גילת, פרקים בהשתלשלות ההלכה, ירושלים תשנ"ב, עמ' 334-349; ר"י ברנדס, מדע תורתך: שבת, אלון שבות תשפ"ב, עמ' קפט-רג.
2 ראו אנציקלופדיה תלמודית, ערך "חשמל", כרך יח, ירושלים תשמ"ט, עמ' קפא-קפד.
3 ר"מ פינשטיין, שו"ת אגרות משה, או"ח, ה, ירושלים תשנ"ו, כ, ל.

זאת ועוד. בעשרת הדיברות מצוות שבת סמוכה למצוות כיבוד הורים, וכך גם בפסוק "אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֵת שִׁבְתֵּי תִשְׁמְרוּ" (וי' יט:ג). יש אפוא קשר בין שתי המצוות. אפשר להציע שנרות השבת מסמלים גם את ההורים שיש לכל אדם, והאישה מתבקשת מדי ערב שבת לחשוב על הוריה ולזכורם. נוהגים להדליק נר ביום הפטירה של ההורים, ויש המדליקים כל ערב שבת נר לזכר הוריהם שנפטרו.¹³ אבל מבחינת עולם ההלכה חשוב יותר לזכור הורים בחייהם. וכך, כשאישה מתחתנת ובונה בית חדש, עליה לזכור גם את הוריה, ומדי ערב שבת היא מקבלת תזכורת באמצעות שני הנרות, שעליה לכבד את שני הוריה.¹⁴ התחינה שהאישה אומרת אחרי הדלקת הנרות נפתחת במילים: "יהי רצון מלפניך ה'... שתחונן אותי ואת כל קרובי" וכו', אך במקצת נוסחים נוסף גם: "ואת אישי ואת בני ואת בנותי ואת אבי ואת אמי". נוספה כאן בקשה על הבעל, הילדים וההורים.¹⁵ נוסח זה מסייע לאישה לזכור את הוריה בעת כניסת השבת.

הדלקת נר שבת מסמלת אפוא את מרכיבי המשפחה היהודית ואתגריה: הזוג הנשוי (מוסד הנישואין), הילדים (חינוך) וההורים (כיבוד אב ואם).

ד. סמל להשתחררות מהמסך

העידן הטכנולוגי הביא לעולם ברכה רבה, אך גם גרם לרבים להשתעבד למכשירים טכנולוגיים. במיוחד בולט הדבר בהיחשפות הרבה למסכי המחשב. היו שציינו תועלת גדולה הקיימת בשבת בדורנו, בהיותה יום שבו

לקודש, והוא עושה זאת במלאכה המובהקת ביותר והמפורשת בתורה. כך גם בצאת השבת: הדלקת הנר בהבדלה מבטאת את המעבר מהקודש לחול ואת ההיתר לעשות מלאכה. השביתה בשבת ניכרת אפוא הודות להדלקת נר לפני ולאחריה.⁵ הדלקת חשמל אינה יכולה לבטא זאת, משום שאין בה יצירה חדשה יש מאין, שכן אור החשמל תלוי באנרגיה המסופקת לו על ידי תחנת כוח המייצרת את החשמל בכל רגע.⁶

ג. חיזוק מוסד המשפחה

יש שראו בשבת יום של חיזוק הקשר המשפחתי, שכן ביום זה בני המשפחה מתכנסים ומתחברים זה עם זה בבית וסביב שולחן השבת, בעוד שבימי החול הדבר אינו מתקיים כמעט בגלל עמל היום יום ומרוצת החיים.⁷ נרות השבת והמנהגים העוטפים אותם יכולים לשמש כסמל לעניין זה. האיש מתקין שני נרות והאישה מדליקה אותם. יש נוהגים שהאיש עומד ליד אשתו בעת הדלקת הנרות.⁸ הנרות מסמלים את בני הזוג, שכן נר מסמל את האדם ואת הנשמה, ככתוב "נֵר ה' נְשָׁמַת אָדָם" (מש' כ:ז).⁹ מנהג קדום הוא להתפלל על הילדים בעת הדלקת הנרות.¹⁰ כך למשל, ב'יהי רצון' המוכר האישה מבקשת על חינוך הילדים: "וזכני לגדל בנים ובני בנים חכמים ונבונים, אוהבי ה', יראי א-לוהים" וכו'. בסוף המאה ה"ט החל באשכנז מנהג שעל כל ילד או ילדה שנולדים האישה מוסיפה עוד נר.¹¹ נמצא שנרות השבת מסמלים את המשפחה.¹²

5 ר"י מדן, **כי-קרוב אליך: שמות**, תל אביב 2014, עמ' 554-555. ראו גם **פרקים**, עמ' 347-348.

6 ראו רב"צ עזיאל, **שו"ת משפטי עזיאל**, א, תל אביב תרצ"ה, ס' ז סע' א; רצ"פ פרנק בתוך **אגרות מלכי רבנו**, עמ' מ.

7 ראו ר"צ רימון, **ההלכה ממקורה: שבת**, אלון שבות תשע"ח, עמ' 50-51; ד' ארונובסקי וג' ספיר, **הסיפור של השבת**, ראשון לציון 2022, עמ' 44-45.

8 רא"י גור אריה, **חקרי מנהגים**, ב, כפר חב"ד תשע"ד, עמ' קיד-קטו.

9 אפשר לצרף לכאן את הרמז שמביא ר"מ מת, **מטה משה**, ורשא תרל"ו, הכנסת כלה, אות ב, שפעמיים 'נר' הן בגימטרייה 500, וזו גם הגימטרייה של 'פרו ורבו'.

10 ראו מ' חלמיש, **הנהגות קבליות בשבת**, ירושלים תשס"ו, עמ' 172-175.

11 ר"ש סופר, **תורת חיים**, פקש תרע"א, או"ח, רסג סע' ד; ר"ח פרידמן, **לקוטי מהרי"ח**, ב, ירושלים תשע"ג, עמ' נ.

12 הסבר זה שמעתי ממורי פרופ' י"ש שפיגל.
13 ראו מ' נזרי, **קהילות תאפילאלת / סג'למאסא**, ב, ירושלים תשע"ו, עמ' 42.
14 תופעה שכיחה היא שאדם מתחתן ומקפיד לקיים את הפסוק "עֲזַב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וַדָּבַק בְּאִשְׁתּוֹ" (בר' ב:כד), ולא מקפיד לקיים את הפסוק "כָּבֵד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ" (שמ' כ:יא). אך מוני המצוות מונים את כיבוד אב ואם כמצווה, ולא מונים מצווה לעזוב את אביו ואימו.
15 הגדיל לעשות ר"י קטן, עורך **סידור רנת ישראל**, ירושלים תשע"ז, שציין את ההורים והילדים והוסיף "ואת חמי ואת חמותי" וכו'. בעניין זה כתב לי: "אני הקטן הוספתי מדעתי את חמי ואת חמותי, הרי לא ייתכן שהגברת תתפלל רק לבריאיות והצלחת הוריה ולא לבריאיות והצלחת הורי בעלה".

עם כניסת 'שבת המלכה', הדמות האנושית העתיקה שכבר התלמוד מעניק לשבת... אנחנו מזמינים ומכניסים אור עתיק יותר, עדין יותר ונטול שייכות לזמן: אור הנר הרך, הסלחני, במקום האור המודרני, החד והמלאכותי של המחשב, הטלוויזיה ומסך הטלפון.

לכל דור יש פרעה משלו ונוגשי עבדים משלו, המבוססים על מה שמייחד את התרבות של אותה תקופה. ייתכן שפרעה שלנו הוא המכשירים האלקטרוניים – המחשבים, הטלוויזיות, הטלפונים החכמים – שמהפנטים אותנו ושולטים בכל שעה ושעה מחיינו. עינינו ופנינו דבוקות למסך כזה או אחר במשך זמן רב מאוד מדי יום. אפילו כשאנו חושבים שאנחנו עוסקים בפעילות פנאי, הם פולשים אל תשומת ליבנו, אוחזים בנו בלפיתתם ומפרידים אותנו מבני משפחתנו ומחברינו, ולפעמים מאמונתנו. פעמים רבות מדי הם מראים לנו מציאות חלופית אלקטרונית המלאה בשליליות, בטריוויה, או בשחיתות מוסרית. מכל אלה מציעה השבת לשחרר אותנו למשך עשרים וארבע שעות.

לדעתו של ליברמן נר השבת מסמל את האור העתיק שאינו אור החשמל המודרני, והנר הזה מבטא את הניתוק מהמסכים במשך השבת.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

האדם משתחרר משעבוד לטכנולוגיה ולתרבות המסכים. כך למשל כתב הרב יונתן זקס:¹⁶

השבת מחוללת בחיינו ובחברה שאנו חיים בה חלל שבתחומיו אנחנו חופשיים באמת... בימינו זה יום של חופש מהדואר האלקטרוני, מהטלפון החכם על רשתותיו וקבוצותיו, ומהציפייה שנהיה זמינים מסביב לשעון.

בנושא זה הרחיב דברים הסנטור לשעבר ג'ו ליברמן:¹⁷

התרבות החילונית המודרנית שלנו היא מאוד חזותית, פעמים רבות בדרכים לא בריאות. עינינו שקועות כל הזמן בטלוויזיה, במשחקי וידאו, במחשב, באימיילים, באתרי אינטרנט, במסך הטלפון. אנשים רבים כיום מבלים את כל ימיהם באינטראקציה עם מסכים... מערכת יחסים בלעדית כל כך עם מסך יוצרת בידוד חברתי. היא מנתקת אותנו מחברת בני אדם אחרים, מאינטראקציה מנומסת ומשיח חברתי.

השבת כופה עלינו לנתק את עינינו מן הזרם הדיגיטלי ולהצטרף מחדש אל עולם הטבע, שבו התקשורת מושתתת בעיקר על קולות אנושיים מדברים ואוזניים אנושיות קשובות. הגאונות שבשבת נעוצה בכך שהיא מגבילה אותנו מלעשות פעילויות מסוימות, ובכך משחררת אותנו להתעמק בפעילויות אחרות, ובהן שיחות – שיחות גדולות עם א-לוהים, ושיחות פחות כבירות עם בני משפחתנו וחברינו.

לפי דברים אלה האדם בימינו מוקף במכשירים אלקטרוניים המנסים להשתלט על תשומת ליבו כל הזמן, ובשבת הוא מתנתק מהם במשך יום שלם. בהקשר לכך ליברמן מציע כיוון חדשני באשר לסמליותו של נר השבת:

16 ר"י זקס, שיג ושית, א, ירושלים 2017, עמ' 178. ראו גם הנ"ל, מוסריות, ירושלים 2022, עמ' 51, 77, 123: ר"ל אנגלמן, נשמה יתרה, ראשל"צ 2020, עמ' 287-288, 318.
17 ג' ליברמן, זמן שבת, ירושלים 2021, עמ' 20, 84.